PM Drevs gamla kyrkas taklag

Medeltida takstolsinventering för Kronobergs län, steg 1, 2021 på uppdrag av Växjö stift

Av Mattias Hallgren, Samuel Palmblad, Karl-Magnus Melin och Carl Thelin

KULTURPARKEN SMÅLAND
TYRÉNS
KNADRIKS KULTURBYGG AB
TRADITIONSBÄRARNA.se

Besöket skedde genom stiftsprojektet Medeltida takstolsinventering för Kronobergs län steg 1, 2021
Av Mattias Hallgren och Carl Thelin.

Detta PM tar upp iakttagelser viktiga för fastighetsförvaltningen, men det är ingen fullständig skadeinventering då fokus i projektet ligger i att identifiera medeltida takstolsdelar och särskilja dessa kopplat till kyrkans byggnadskronologi.

Drake i morgonljus.

Det är endast ett tunt skal kvar av de stora monumentala remstyckena. Maskätna och gravt rötskadade håller de ännu samman, men ytterligare skador klarar de ej.

Drev gamla kyrka är en av landets mest intressanta byggnader och har unikt bevarad timmermanskonst i taklagen, även sett i ett internationellt sammanhang.

Vi anser att kyrkan behöver ett mer kärleksfullt omhändertagande för att överleva till kommande generationer.

Vi gjorde en spännande upptäckt som inte var känd tidigare. Korets taklag är ett så kallat ås-tak med bärande nockås uppburen av en kungsstolpe i gaveln och med alla takets sparrar instoppade i tapphål i själva nockåsen. Endast ett fåtal bevarade taklag finns i landet av denna typ.

Brädan i korets gavel ner till absiden avslöjar att något finns där bakom som fångat vår uppmärksamhet!

På läktaren är det lite stökigt och svårtillgängligt. En sortering av inventarierna skulle vara bra.
Luckan upp till vinden saknas? Ett nät fanns dåligt fastsatt som skydd mot fåglar, inifrån/utifrån?!

Vid ett tidigare besök för några år sedan fann vi på läktaren en maskäten bit av en nockutsmyckning. Vi antog då att det kom från långhuset, men den kanske är en rest av den medeltida nockåsen i koret!

Nu såg vi den inte! Hoppas den inte försvunnit? Om den hittas så bör den bevaras bättre än att ligga och ”skräpa” på läktaren. Den är mycket ömtålig då den är skadad, men är en viktig historisk byggnadsdel.

Eriksberg i Skara stift med bärande nockås utan utsmyckning

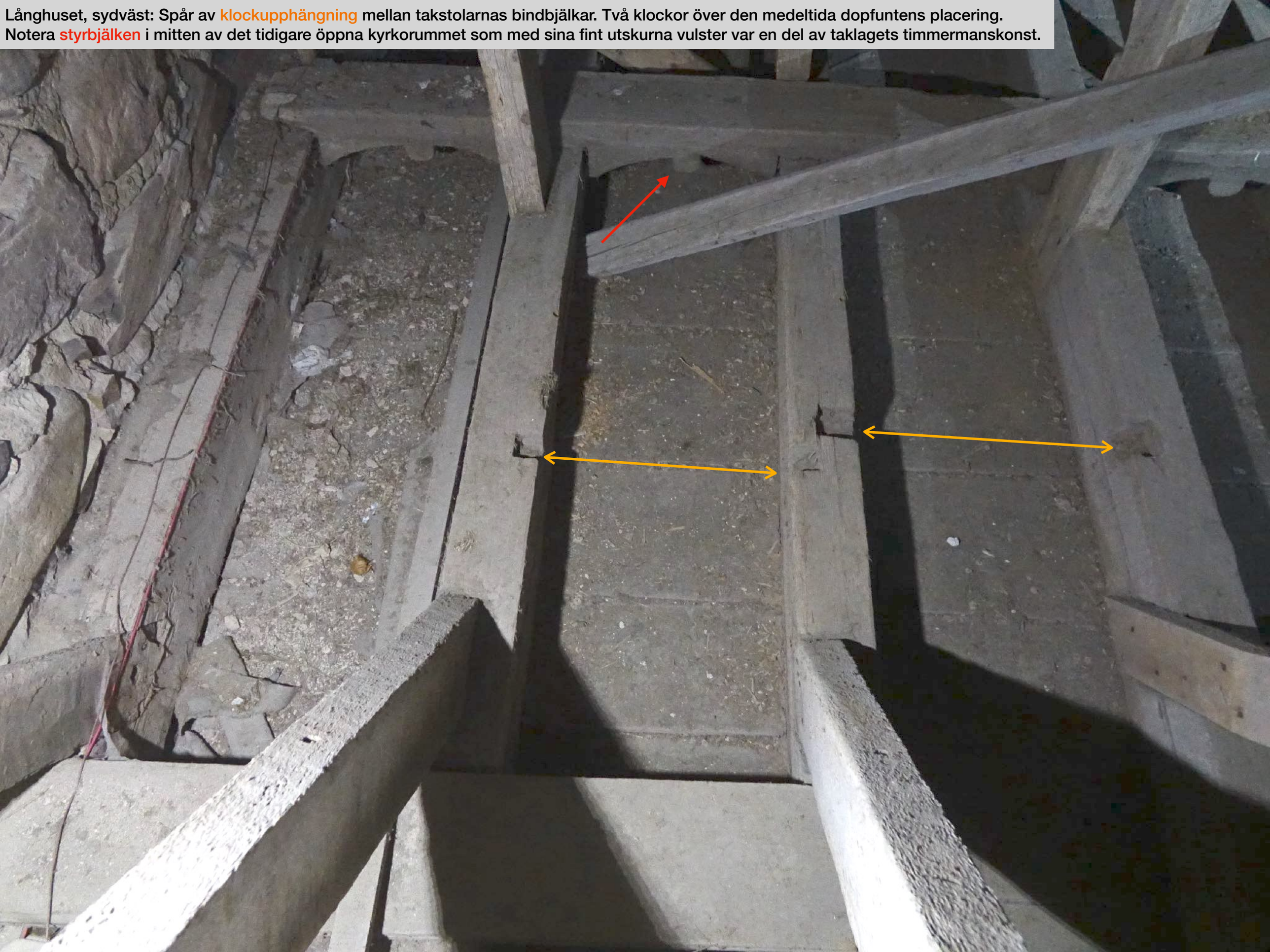

Drev långhus

Drev äldre bit

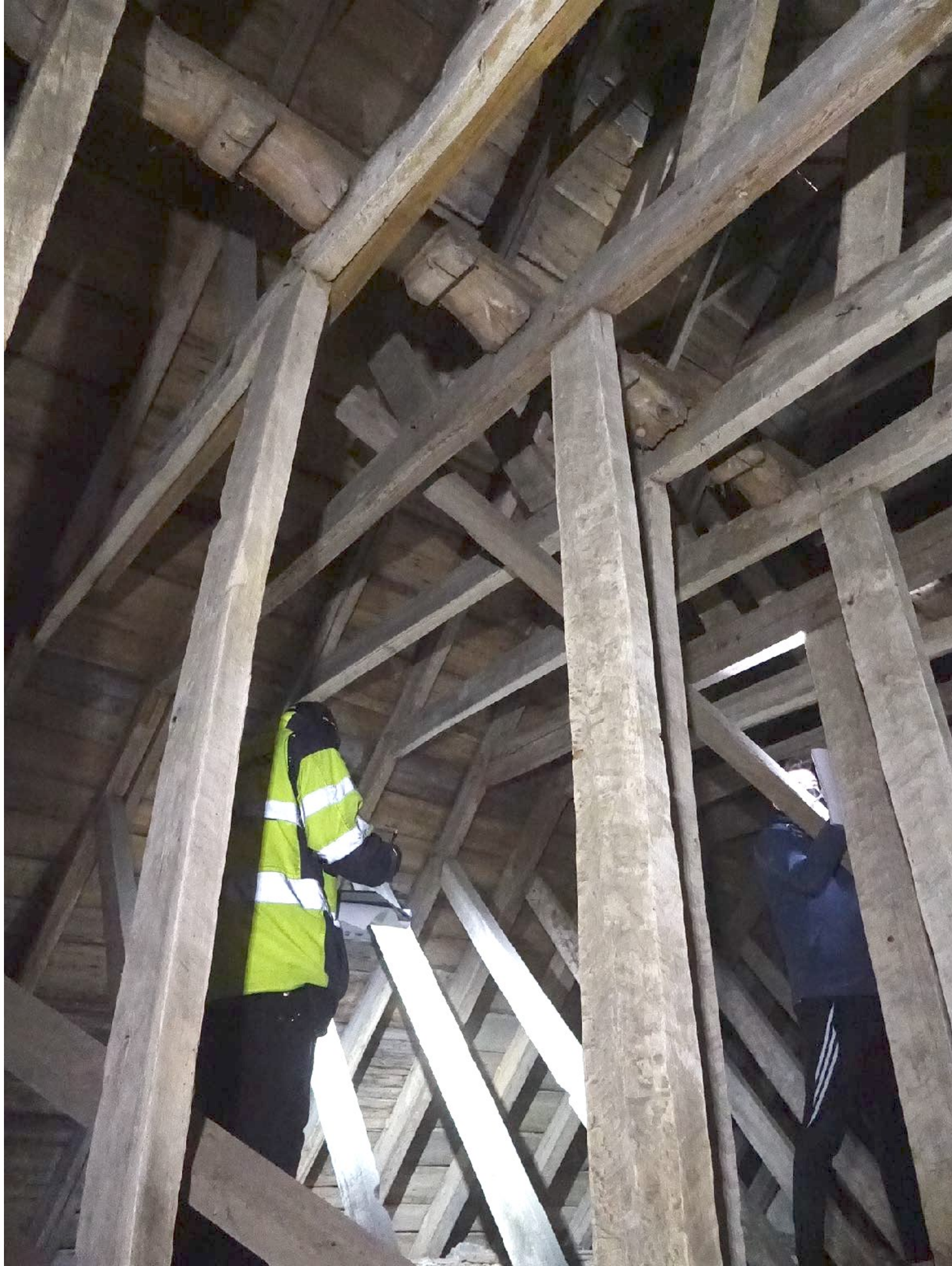
Långhuset, sydväst: Spår av klockupphängning mellan takstolarnas bindbjälkar. Två klockor över den medeltida dopfuntens placering.
Notera styrbjälken i mitten av det tidigare öppna kyrkorummet som med sina fint utskurna vulster var en del av taklagets timmermanskonst.

Utsmyckningen består även av en övre styrbjälke på de undre hanbjälkarna vilka stöttas upp av sick-sack stående plankor av ek. Ett unikt medeltida taklag på detta vis som bara kan ses här i Drev och i Bredestad långhus där även absiden har nockås med tappade sparrar.

Den övre styrbjälken med stödplankorna: Placeringen har ritats ut med kolkrita vid tillverkningen, men inte exakt utan ”ungefär här” markeringar. Vissa av taklagets övriga knutar har även dessa kritmarkeringar.

Den tidstypiska sprätthuggningen, ett inhemskt hantverksarv från vikingatiden och fram till 1400-talet som sen nästan helt konkurreras ut av den kontinentala bredbilan då det gäller behuggning av virke.

Remstycket, stocken på murkrönet som bär taklaget, syns endast på något ställe där muren är bortplockad. Bjälkarna är helt inmurade vilket givit stora skador när det läckt in vatten under alla åren.

En av dymlingarna från knuten högben/bindbjälke ute i takfoten.
Lösfynd som ligger kvar i anslutning till sin skadade knut.

Flera av takstolarna har spruckit sönder kraftigt redan vid tillverkningsskeendet. Det verkar som om man huggit samman takstolarnas knutar i relativt färskt virke som sedan har torkat kraftigt av en varm torr vår/sommar i väntan på taklagsresning. Virket har då fått kraftiga torrsprickor relaterade till knutarna och har helt spruckit sönder. Man har då fått reparera detta genom att borra in dymlingar av trä med kontrakilar, likt nitning i trä !

Många av takstolarnas bindbjälkar är allvarligt skadade eller helt borta där de vilar, inbakade i murkrönen. Inmurade stockar mår aldrig bra. Svåra svampskador har ätit upp stockarna helt inuti, även om många ser bra ut på utsidan.

På norra takfallet i långhuset har man under 1900-talet räddat taket från att falla samman. Det va nu 100 år sedan denna tillfälliga åtgärd och kyrkan skulle verkligen behöva en långsiktig räddningsplan för att värdigt bevara dess unika historiska värden.

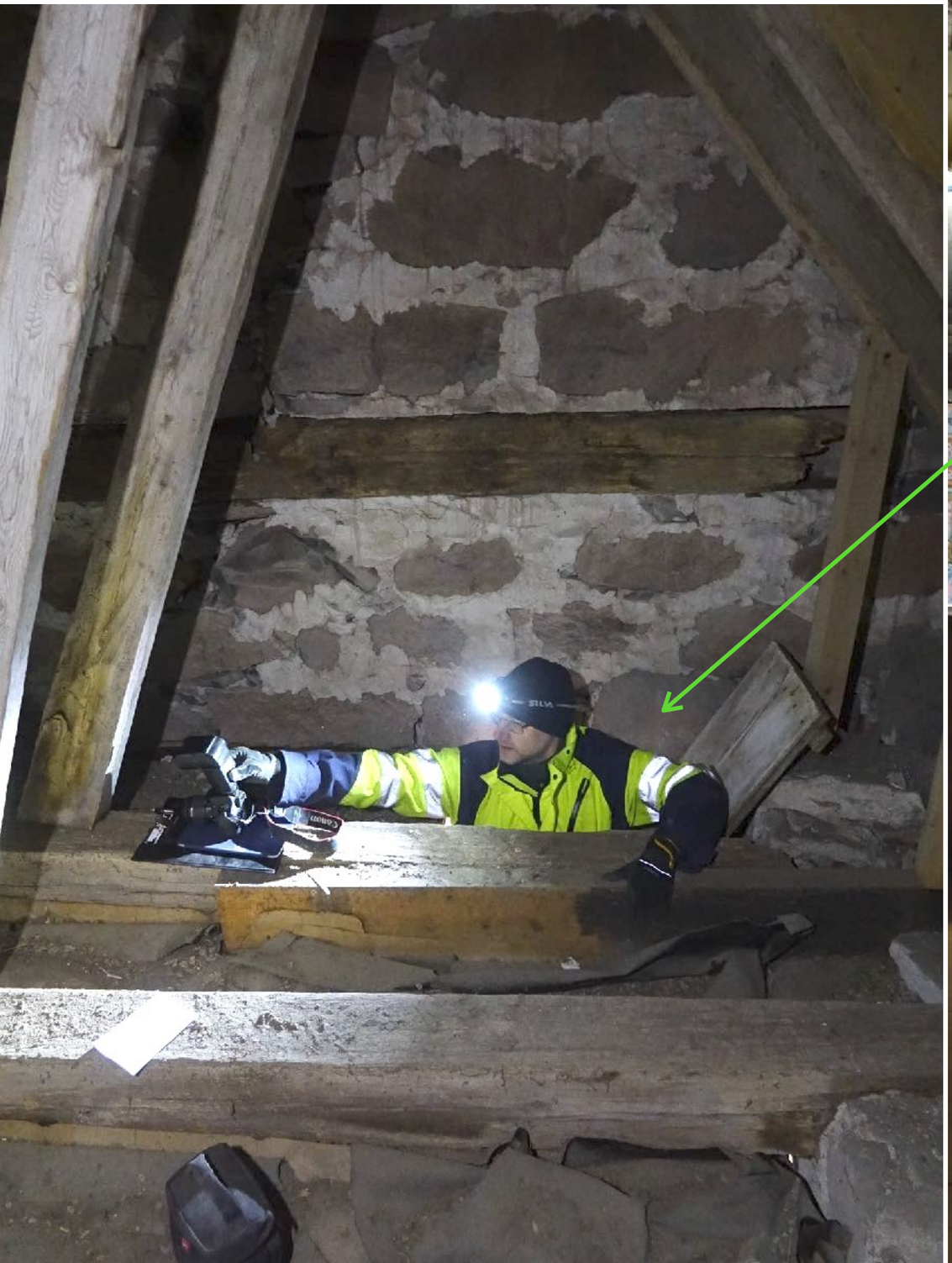
En av de undre hanbjälkarna i norr har tillverkats av en ekplanka med en ”ög-huggning” ett spår av att man drar ut stocken ur skogen genom att hugga ett hål, ett öga, för att knyta repet/vidjan genom. Sen har man kluvit ut flera plankor av stocken och en av dem fick detta öga kvar. Att man använder det visar att man inte hade mer virke än det framkörda vid bygget.

De längsgående virkena hör inte till originalkonstruktionen.

Nocken i långhuset sedd underifrån. Extra hanbjälkar som är fastspikade för 100 år sedan. Delvis äldre kluvna huggna undertaksbrädor finns bevarade här och där.

Stödben intill gavelmuren med kolkrita intill var knuten ungefär skall vara. Äldre undertaksbrädor finns även här.

Koret:
Tillgängligheten är riskabel och dammig. Mycket skräp låg ovanpå luckan när vi öppnade. Det skulle kunna göras förbättringar för både säkerhet och att minimera risken att trampa sönder innertaket då man kommer upp på vindsplanet.

Koret:
Vi fann klotter i form av dekorslingor ritade med kolkrita på ett stödben.

Ett av sparrarna i söder är tillverkad av ett skadat träd, vilket man normalt skulle ha ratat i skogen. Detta visar att man använd särskilt avsatt skog till kyrkbygget och inte hade så mycket att välja på.

Även i koret är det fin sprätthuggning, men flera av bindbjälkarna och stödbenen är bredbilade, särskilt på västra sidan som syns från kyrkorummet.

Några av sparrarna har mycket rund vankant vilket är ovanligt i en tid då skarpa kanter på bjälkar o sparrar är en stilmässig eftersträvan. Perfekt för dendrotatering!

Bredbilning ses på flera av bindbjälkarna.

Upphängning för en klocka eller något annat med en ovanlig placering i nordöst.

I sydväst på korvinden finns tre urtag för klockupphängning. Bindbjälken närmast väggen är helt borta numera. Det blir 5 urtag för klockor totalt i kyrkan!

Ett av klockurtagen i släpljus.

Flera tillfälliga reparationer finns i korets taklag. Många av bindbjälkarna är helt förintade av svamp där de vilar på murarna, inbakade av sten och bruk.

Undertak med hyvlad spån på glespanel.

Koret: Gavelns fogar har försetts med kvader ritsar gjorda med ett finger i putsen för att efterlikna fyrkantiga stenar, men det är murat med rundare naturstenar !

I gaveln finns en del av absidens nockås bevarad utstickande. Om den alltid har suttit så här eller om den har tryckts in i koret genom väggen är oklart. Vad vi ser så har man ändrat absiden från åstak till spetsigt mot gaveln så som det är idag. Det stolpe som idag står ovanpå och bär upp en underliggande nockås har tillfogats i samband med renoveringen och är inte ursprunglig

Högbenen i koret har snörslåmarkeringar med sotat snöre som visar var stödbenens förband ska sitta

Stödbenen i norr har alla jack-märkning i nedre ändan som visar var de skall sitta. Om de i söder har märkning är ovist då vi inte han undersöka allt i taklaget.

Väggen mot långhuset:
En övre och en undre inmurad bjälke finns som verkar höra ihop med långhusets gaveltakstol. De är mycket maskätna och i ändarna helt borta.

Sparrarna möts sida vid sida, förmodligen så som de tidigare suttit i den nu bortplockade nockåsen.

Koret:

Bild nedan från Valtorp kyrka, Skara stift, en av få bevarade taklag med bärande nockås i bruk.

Till höger, Drevs kor med lösa sparrar med spår av avsmalning och mörka fält där de suttit instuckna i åsen.

Absiden:
Ingången är ursprunglig till absidens lilla vind. Plankorna i öppningen är ursprungliga och verkar vara i skick att bära murverket än.

Nedan, kvaderritsar med finger i blöt puts.

Absidens undertak är nu av stående kluvna brädor, sparsamt huggna. Spik-klossarna på sidorna av sparrarna har tillkommit då man ändrade absidtaket från åstak till spetstak. Detta verkar ha skett under medeltiden då spikarna i klossarna är medeltida ”barbaspik”

Absiden:

Det är svårt att fota i det trånga utrymmet.

En inmurad bjälke likt den i långhusets gavel finns även här och fortsätter på utsidan av gaveln till korets takfot. Troligen en gaveltakstol som även agerat kung till korets nockås samt burit upp absidens ursprungliga nockås.

När nockåsen ruttnat har man helt enkelt tagit bort alla undertaksbrädorna och fört alla sparrarna utom den i söder intill väggen, samman emot kungen. Här har man sedan spikat ihop allt till ett tak. Under 1920-talet har man även tillfört invändiga brädor som förstärkning.

Korets gaveltakstol sticker fram en bit i takfotens avslut mot syöst. Nu är det putsat framför den inmurade stocken (som är helt borta nu)

Man kan se att sparren närmast väggen på absiden är kvar i sitt ursprungliga läge där taket buktar ut.

Absidens tassar är inmurade i murkrönet och sticker ut där de är knutade med sparrarna. En avruttnad lös bit av dito ligger lös i ett fågelbo. Den får inte städas bort!

Väggen mot öst:
Här är det kvaderritsar gjorda med mursleven.

Sammanfattningsvis så är Drevs medeltida kyrka en unik byggnad sett till de bevarade träkonstruktionerna, även sett i ett internationellt perspektiv. De åtgärder och tillfälliga reparationer som gjordes för 100 år sedan fungerar än, men kan inte ses som den permanenta lösningen för att bevara den unika kyrkan för kommande generationer.

Nästa steg vore att göra en komplett skadeinventering med olika åtgärdsförslag sett till antikvariska värden. Ett sådant projekt är inte löpande underhåll utan något större.

Vad gäller den löpande förvaltningen av byggnaden och taken så behövs närvaro under eller efter regn så man kan identifiera eventuellt läckage. Detta görs bäst med handburen god led-belysning så man kan se fuktinträngning. Den mycket skadade takkonstruktionen tål inte något mer läckage för då riskerar man väcka gamla skador till liv.

I nuläget kunde vi inte se något akut problem, men det va en torr dag.

Trädet öster om kyrkan blir större och större och skulle helst behöva tas ner eller beskäras kraftigt. Det är en rest av att kyrkogården lämnades öde och slog rot lite väl närma kyrkobyggnaden.

Frågor kan ställas till Carl Thelin, projektledare för stiftprojektet eller till Samuel Palmblad, Kulturparken Småland.

carl.thelin@tyrens.se

samuel.Palmblad@kulturparkensmaland.se

Spår av inmurad gaveltakstol och kungstolpe i koret.

KULTURPARKEN SMÅLAND

TYRÉNS

TRADITIONSBÄRARNA.se